

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 12/1 2023 s. 90-104, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

“ÂTİYİ KARANLIK GÖREREK AZMİ BIRAKMAK...” ŞİİRİNDE VARLIK YOKLUK MÜLAHAZALARI

Elif UYGUR*

Geliş Tarihi: Ocak, 2023

Kabul Tarihi: Mart, 2023

Öz

Akif, şekil olarak eskiyi kullansa bile on dokuzuncu yüzyıldaki İslam âleminin, Türk toplumunun içinde bulunduğu zorlu şartlarından ötürü topluma eğilmiştir. Şiirde “yeis” konusunu “Ey oğullarım! Gidin Yusuf’u ve kardeşini araştırın. Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez” (Yusuf, 12-87/DKM, 245) ayet-i kerimesini esas alarak işlemiş ve bu ayeti tefsir etmiştir.

Türk edebiyatında “yokluk” kavramı şüphesiz “varlık” kavramı kadar kendine yer bulamamıştır. “Yokluk” fikri, “Adem Kasidesi”nde müstakil ve yeni bir bakış açısıyla ele alınmaya kadar Türk edebiyatında bir nüve hâlinde yüzyıllar boyunca değişik kullanımlar altında işlenmiştir. Türk edebiyatında bu kavramı işleyen her şairin kendine has bir “yokluk” anlayışına sahip olduğu ya da “yokluk”u kendine göre yorumladığı da bir gerçektir.

Klasik Türk edebiyatında “varlık” alanı olumlu, “yokluk” alanı olumsuzken “Âtiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak...” şiirinde her iki alan da olumsuzdur. İncelenen bu şiirde, önce beyitlerdeki “varlık / yokluk” alanı tespit edilmiş, daha sonra şairin bu alanı nasıl oluşturduğu, hangi sanatlara başvurduğu, nasıl bir yol izlediği açıklanmıştır. En sonda ise varlık / yokluk alanları karşılaştırılarak şiir ve şair hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Akif Ersoy, varlık, yokluk, ümitsizlik.

EXISTENCE AND NON-EXISTENCE CONSIDERATIONS ON THE POEM OF “ÂTİYİ KARANLIK GÖREREK AZMİ BIRAKMAK...”

Abstract

Even though he used the old form as a form, he bent towards the society due to the difficult conditions of the Islamic world in the nineteenth century and Turkish society. He dealt with the subject of “yeis” in the poem based on the following verse: “O my sons! Go search for Yusuf and his brother. Do not despair of Allah’s mercy. Because no one but the people of disbelievers despair of Allah’s mercy” (Yusuf, 12-87/DKM, 245).

Undoubtedly, the concept of “non-existence” in Turkish literature has not found a place as much as the concept of “existence”. The idea of “non-existence” has been treated as a core in our literature for centuries, under different uses, until it was handled with an independent and new point of view in “Adem Kasidesi”. It is also certain that every poet who practices this

* Dr.; Bağımsız Araştırmacı, elif.edbyt@gmail.com

concept has a unique understanding of “non-existence” or interprets “non-existence” in his own way.

In Classical Turkish Literature, the field of “existence” is positive and the field of “non-existence” is negative. Both areas are negative in the poem “Âtiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak...” In this analyzed poem, firstly, the “existence/non-existence” field in the couplets was determined. Then, it is explained how the poet created this field, which arts he applied to, and what kind of path he followed. At the end, “existence/non-existence” fields were compared.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, existence, non-existence, hopelessness.

Türk Edebiyatında Varlık / Yokluk Kavramları

Türk-İslam düşünce tarihinde, erken dönemlerden itibaren “insan”, “kâinat”, “yaratıcı” konularına kafa yorulmuş ve felsefe ile özdeşleştirilen “hikmet”, derin bir tefekküre dönüştürülmüştür. Bu kavramların temelini “varlık” hakkındaki düşünceler oluşturmuştur. Tasavvufi Türk edebiyatı bu konuları doğrudan amaç edinmişken bunlar diğer türlerde de gerek doğrudan gerek dolaylı olarak kendine yer bulmuştur. Bu konular Türk edebiyatının omurgası hâline gelmiştir.

Türk edebiyatında “yokluk” kavramı şüphesiz “varlık” kavramı kadar kendine yer bulamamıştır. “Yokluk” fikri, “Adem Kasidesi”ne kadar edebiyatımızda bir nüve hâlinde yüzyıllar boyunca değişik kullanımlar altında işlenmiştir. Masalların giriş kısımlarında yer alan ve aslında en büyük hakikat olan “Bir varmış bir yokmuş” tekerlemesi “var / yok” ikilemini yansıtan en iyi örnektir. Bu kavramı işleyen her şairin kendine has bir “yokluk” anlayışına sahip olduğu ya da “yokluk”u kendine göre yorumladığı da muhakkaktır.

Bir felsefe geleneği olmayan Türk kültüründe felsefi gelenek inşa etmek bilim, siyaset, şiir gibi üç ayrı alanda mümkündür (Yavuz, 2001, s. 13). Bilim ve felsefede böyle bir gelenek inşasından söz etmek zor olsa da şiirde gerek doğrudan gerek dolaylı “yokluk” kavramını işlemek, bilinçli veya bilinçsiz bu amaca hizmet etmiştir.

Türk şiirinde “yokluk” kavramını gerek “yok”, “yoh”, “yoğ” sözcükleriyle gerek “adem” sözcüğüyle Yunus Emre, Fuzûlî, Nev’î, Nef’î, Sabri, Şeyh Galip gibi pek çok şair bazen kelime bazen kavram olarak, Âkif Paşa ise bu kavramı müstakil ve yeni bir bakış açısıyla, “Adem Kasidesi”nde işlemiştir.

Bu kısa çalışmada Mehmet Âkif’in “varlık / yokluk” hakkındaki görüşlerine geçmeden önce, Âkif’i daha iyi anlayabilmek için, bu kavramları işleyen şairlerin “varlık / yokluk” hakkındaki görüşlerine kısaca yer vermekle iktifa edildi.¹

Yunus Emre

Tasavvuf; insanın ve kâinatın gizemlerini açmak, yaratılanı Yaratan’dan ötürü sevmek ve bunu insan gönlüne nakşetmek şeklinde tarif edilebilir.² Tasavvufta bütün varlıklar Allah’ın tecellisidir. Allah “Mâlikü’l-Mülk”tür. Her şeye sahip ve hükümandır. “Varlık / yokluk” yalnız O’nun kudretindedir ve eşref-i mahlûkat olarak yarattığı insan da bu dairenin tam merkezindedir.

¹ Nev’î, Nef’î’nin yoklukla ilgili beyitleri için bk. Kolcu 2002, s. 38-39. Sabri’nin “yoğ idi” redifli gazeli için bk.: Kasır, 1990, s. 293-294

² Cüneydi Bağdadî, tasavvuftaki “varlık / yokluk” konusunu “Allah’ın seni sende öldürmesi ve kendisiyle diriltmesi” (Kısakürek 1989, s. 101) şeklinde tarif etmiştir.

Türk Tasavvuf edebiyatının zirvesi Yunus Emre'ye göre “varlık / yokluk” Allah'ın “emr-i kün feyekün”üne³ bağlıdır. Hiçbir şey Allah'tan ayrı düşünülemez. O hem ilk hem son hem de yeredir, bütün makamlar onundur: “Hem evvelsin, hem âhir kâmu yerlerde zâhir / Hiç makam yoktur sensüz ben niçün göremezem” (Güzel, 1991, s. 51).

Onun için varlık da yokluk da birdir aslında. Yeter ki o Rabb'i ile vuslata ersin: “Ne varlığa sevinirem ne yokluğa yirinirem / ‘Işkınla avunuram bana seni gerek seni” (Tatçı, 1990, s. 383). Rabb'e vasil olmak için ise yapılması gereken şey: “Gel imdi miskin Yunus tut erenler eteğin / Cümlesi miskinlikte yokluğımı çaresi” (Tatçı, 1990, s. 383). Dünya onun için bir yokluk yurdudur: “Mülk-i fenâdan geçeyin ol dost iline uçayın. / Talayın ‘ışk ‘ummânına denizlerin kaynadayın” (Tatçı, 1998, s. 229).

Yunus Emre: “Beni bende demen, ben bende değilem; / Bir ben vardır, bende benden içerü!” derken kendi benliğini aşmış ve hakiki benliğine kavuşmuş. Bütün vücutlar Allah'ındır: “Mânâ bahrine daldık, vücut seyrini bulduk; / İki cihân ser-te-ser cümle vücutta bulduk” (Yılmaz, 1991, s. 45). Varlıkta/yokluk” ilk durak “yoklukta / varlık” son durak olmuştur.

Fuzûlî

Fuzûlî, nazımlarını inşa ederken anlam karşıtlıklarına çokça yer vermiştir. “Var / yok” sözcüklerini, bunların türevlerini kullanırken bunlara farklı anlamlar yüklemiş, “var / yok” tezadını çok ustaca işlemiştir. Fuzûlî, bu karşıtlığı Türkçe Divanı içine serpiştirmiştir.

“Var / yok” karşıtlığı Fuzûlî'nin şiirlerinde şu şekilde göze çarpmaktadır:

- Sevgiliye / maşuka bakan yönüyle,
- Sevene / âşığa bakan yönüyle,
- Tasavvufa bakan yönüyle (Yazıcı, 2009, s. 458).

Şeyh Galip

Şeyh Galip, Yunus Emre'den asırlar sonra yaşamış olsa bile her ikisi de tasavvuftan beslendikleri için benzer “varlık / yokluk” anlayışına sahiptirler. Şiiri estetik kaygılarla ele almamışlar, hikmeti seslendirmek için araç olarak görmüşlerdir. Galip; şiirlerinde insanı, varoluşun ve dolayısıyla evrenin göz bebeği olarak sunar, bireyin manevi ilerleyişindeki temel merhaleleri aydınlatır. Bu konuya örnek:

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dide-i ekvân olan âdemsin sen⁴ (Kalkışım, 1994, s. 179-81).

Şeyh Galip'in tasavvufu anlatan şiirlerinin yanında bir de yaşadığı iç buhranı dile getiren beyitleri vardır. Onun iç sıkıntısının sebebi “varlık” hakkında değildir. Çünkü o kendi varlığından da yaratıcısının varlığından da emindir. Ama “varlık” içindeki hâliyle ilgili ıstırap yaşamaktadır. Bu konuya aşağıdaki dizeler örnek olarak verilebilir:

³ Kur'an'da pek çok ayette geçer. “O, ol deyince hemen olur.”

⁴ Bu şiir Âkif'in “İnsan” şiiri ile muazzam benzerlik göstermektedir:

“Haberdâr olmamışsın kendi zâtından da hâlâ sen, / “Muhakkak bir vücûdum!” dersin ey insan, fakat bilsen...

Senin mâhiyyetin hattâ meleklerden de ulvîdir: / Avâlim sende pinhandır, cihanlar sende matvîdir:

Zeminlerden, semâlardan taşarken feyz-i Rabbânî, / Olur kalbin tecellî-zâr-ı nûrâ-nûr-i Yezdânî.

Musaggar cirmin amma gâye-i sun'-i İlâhîsin; / Bu haysiyyetle pâyânın bulunmaz, bî-tenâhîsin!

Edîb-i kudretin beytü'l-kasîd-i şî'ri olmuşsun; / Hakîm-i fitratın bir anlaşılmaz sırrı olmuşsun” (Ersoy, 2019 s. 64).

Belâ mevc-âver-i girdâb-ı hayret nâ-hudâ nâ-bûd

‘Adem sâhillerin tuttu dirîgâ bang-ı nâ-mevcûd (Kalkışım, 1994, s. 178-9).

“Yokluk” üzerine yoğunlaşmış bu derin şiir, insan ile “varoluş” arasındaki ilişkiye dairdir. Galip, benliğinin içine düştüğü “yokluk” sıkıntısını, bizzat “varlık” olarak kavradığı Rabbine sunmakta ve böylelikle, metafizik anlamda bir sıçrama ummaktadır (Birgül, 2012, s. 1109).

Âkif Paşa ve Adem Kasidesi

Yokluğa kaside yazmak edebiyatımızın aşına olduğu bir şey değildir. Divan edebiyatının bir türü olan kasidelerde genel konu din ve / veya devlet büyüklerini övmektir. Kasidelerde zamanla konu çeşitliliği (Bahariyeler, Şitaiyeler, Ramazaniyeler, İydiyeler, Nevruzîyeler...) artsa da çerçeve belirlidir. Âkif Paşa’ya gelinceye kadar kimse “adem”e kaside yazmamıştır.

İlim çevrelerince aydın ve mütefekkir bir insan olarak kabul edilen Âkif Paşa; bu kasidesinde kötümserliğe, ümitsizliğe hoşamedi yapmış, melankolinin manzumesini yazmıştır. Bazı şairler güzelliği, aşkı ve vuslatı, bazıları yaratıcıyı anlatmakla huzur bulmuşlardır. Fakat Âkif Paşa’yı huzura kavuşturan şey, var olan her şeyin kısa bir zaman yaşadktan sonra yok olacağı düşüncesidir. O, hayat fikrinden nefret etmiştir. Bu dünya hayatı katlanılmaz bir yük olmuştur onun için. Onun arzu ettiği mutlak huzuru elde edebilmesi ancak mutlak “yokluk” ile mümkündür. Bu kaside sadece şekil olarak bir kasidedir; kaside burada şairin arzularını somutlaştırmak için seçtiği hususi bir nazım şekli olarak görünür (Gibb, 1999, s. 490).

Mehmet Âkif’i Yokluk Kavramına İten Sebepler

Yirminci yüzyılın başı, üç kıtada hükümler kurmuş, muhteşem bir maziye sahip devletin yok olmaya yüz tuttuğu zaman dilimidir. Yani Âkif’in neşir hayatına atıldığı zaman, ülkesinin, milletinin ve İslam âleminin en buhranlı dönemidir. “Âkif, kemalin zevale erdiği bir noktada, şerefli bir mazinin eteğine yetişebilmiş ve her gün biraz daha kötüye giden coğrafyanın tam ortasında bulunmuştur” (Erbay, 2011, s. 11). Bu dönem, asırlık bir devletin varlık / yokluk düzleminde sıkıştığı bir dönemdir. Çağdaşı diğer mütefekkirlerde olduğu gibi Akif de içinden çıktığı milletin bu durumdan kurtulması için çözümler önermiş ve bu çözüm önerilerine yönelik de gayret sarf etmiştir.

O, içinde yaşadığı toplumun yaşadıklarını derinden yaşayan ve anlamlandıran bir mütefekkiridir. Mehmet Kaplan (2002, s. 174) “Türk edebiyatında onun kadar içinde yaşadığı devri bütün teferruatı ile gören ve gösteren başka bir şair yoktur” derken Âkif’in bu yönünü işaret eder. “Âkif’in şiirini anlayabilmek için, ilkin onun karakteri, sonra hayat şartları bilinmelidir. Yaşantısı ve tanıklığı, yaşadığı dönemin siyasal, toplumsal, kültürel, dinî, ekonomik vb. göstergeleri doğrudan onun eserinde karşılık bulmuştur” (Alver, 2008, s. 349). Toplumsal meseleler, siyasal ve kültürel bozulmalar onun şiirinde varlık sahasına çıkarken Türk şiirine de yeni imkânlar sunulmuş ve şiir / şair ikilisi et ve tırnak gibi bütünleşmiştir.

Mehmet Akif, şairlik ve sanatkârlık kabiliyetiyle yaratıldığı hâlde; milletinin dertlerini, sıkıntılarını, heyecanlarını, sevinçlerini, öfkelerini vs. her zaman ve zeminde şahsi his ve arzularına tercih ettiği için bu kabiliyetlerini geliştirmeye fırsat bulamamıştır. Zira içinde yaşadığı şartlar ve durumlar ona kendisini, ailesini, şairlik ve sanatkârlığını unutturmuştur. “Âkif merhum, meşhur ‘secde’ şiirini Hasan Basri Çantay’a okuyunca, Çantay kendisine

‘Üstad, siz vadiyi değiştiryorsunuz sanırım’ der. Bunun üzerine Âkif’in verdiği cevap fevkalade manidardır: Hayır kardeşim hayır! Benim asıl vadim budur. [şimdiye kadar] neşrettiklerim [ise] cemiyet-i beşeriyeye hizmet için yazılmış manzumelerdir!” (Cüendioğlu, 2013, s. 59). Bu hikâyecik, Mehmet Akif’in sadece maddi fedakârlıklar değil sanatsal fedakârlıklarda da bulunduğunun kanıtıdır. Bir anlamda şair; bilinçli bir şekilde sanatsal kabiliyetini bir kenara koymayı tercih etmekte, adeta sanatını içi acıyarak da olsa yokluğa bırakmaktadır.

Mehmet Âkif, şiirini estetik kaygılarla yazmamıştır. “Öyle söz vardır ki sihirdir, öyle şiir vardır ki hikmettir” (Buhari, Edeb, 90) hadisindeki hikmeti eserlerinde aramış; milletini, İşlam’ın gösterdiği hedeflere ulaştırmak için kalemini kullanmıştır. “Şiirin hakiki hüviyetini, kelim’in ya da ilm’in vahye dayanan ‘Sırat-ı Müstakim’ çizgisinden saptırmadan ‘başlangıç’a taşıyarak derinleştirmiş ve adem’den Âdem’e geçiş köprüsünü şiirle kurmuştur” (Erbay, 2011, s. 43-44). şu da var ki ademden âdeme geçiş sürecinde köprü olan bu şiir, dönem şartları içinde kendisini şekillendirmek zorunda kalan bir şairin şiiridir.

Mehmet Âkif’te olmayan şeyler yani yokluğunu çektiği şeyler şunlardır:

Para

Her insan ömrünü sürdürebilmek için az da olsa maddi bir kaynağa sahip olmak zorundadır. Âkif zamanında yaşayan insanların çoğu fakir idi. O da içinde yaşadığı toplumun diğer insanlarıyla aynı seviyedeydi. Adeta “İnsanlardan bir insan ol” kaidelerini düştur edinmişti. Millet fakirse o fakir, millet zenginse o zengindir. Milletinin yaşadığı fakirliği iliklerine kadar yaşıyordu. Haliyle de maddi yokluk onu “yokluk” düşüncesine itmiştir.

Para kimi insan için araç değil amaçtır. Ancak merhum Âkif gibi bir karakter için para önemsiz bir metadan başka bir şey değildir. O, ömrü boyunca münzevi ve müstağni yaşamış bir insandır. Kendisinin ihtiyacı olsa bile millî meselelere paranın bulaştırılmasını hiç doğru bulmamıştır. İştiklal Marşı’nı yazma karşılığında vaat edilen o günün parasıyla beş yüz lirayı kendi ihtiyacı olduğu hâlde almamış, Kızılay’a bağışlamıştır.

Çoğu insan para biriktirme hırsına sahiptir. Hatta kimileri için dünyadaki en önemli şey yatırımdır. Mal-mülk, menkul-gayrimenkulün yolu da paradan geçtiği için bu uğurda nice hayatlar sönmüş, söndürölmüştür. Bazıları sırf para yüzünden insanlık merhalesinden çok gerilerde kalırken Âkif hayatının hiçbir döneminde para biriktirmemiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında mebusluk yaparken dokuz yüz Türk lirasını aşan toplu bir parayı bir arada ilk kez görmüştür. Bu meblağa malik olmasının sebebi de ailesine birkaç aydır para yollayamamış olmasıdır (Ersoy, 2017, s. 64).

Ailesi

Mehmet Âkif’i Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul’daki ailesi çok meşgul etmiştir. Kendilerinden haber dahi alamamıştır. Kastamonu’da, Ankara’da olduğu gibi ev sıkıntısı olmadığı için Kurtuluş Savaşı yıllarında ailesini İstanbul’dan Kastamonu’ya getirtir. Düşmanın Ankara’ya yaklaşması gibi yaşanan sıkıntılar üzerine bazı vekil arkadaşları gibi ailesini Kayseri’ye gönderir. Sakarya Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra aile Ankara’ya döner.

Dostlarının Tahkire Uğraması, Azalması

“Âkifin varlık alanı olan cemiyetin meseleleri karşısında ne kadar hassas davrandığına şahadet ederiz. Ümmete vücut veren her birey, onun için vaz geçilmez bir unsurdur” (Erbay, 2011, s. 45). Ailesinin, dostlarının, arkadaşlarının, yakınlarının onun nezdinde çok değerli bir yeri vardır. Dostlarının bir bir azalması Âkif’i üzer. Sevdiği Erzurum Mebusu Gözübüyükzâde Ziya Hoca’nın Meclis’te aşağılanması, Safahat şairini çok rencide eder, Basri Bey, Abulgafur Hoca gibi vekil arkadaşlarının da Meclis’ten ayrılması Âkif’i kederlendirir. Can yoldaşı Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey’in birdenbire ortadan kaybolması ve boğdurulmak suretiyle öldürülmesi onu kahreder.

Şiirlerinden ve Eserlerinden Uzak Kalması

Âkif’in yokluk çektiği şeylerden biri de şiirlerinden ve eserlerinden uzak kalmasıdır. Prens Abbas Halim Paşa 1923 yılında Âkif’i, Kahire’nin kışlağı Hilvan’a davet eder. “Babam ömrünün arta kalan yıllarını bu İslam diyarında geçirmek, kendisini şiirlerine ve eserlerine tamamen vermek kararında idi. Nil kıyıları ona, aradığı asude hayatı verebilecekti” (Ersoy, 2017, s. 102).

Âkif’in düşünce dünyasında yokluğunu çektiği ve onu yokluk kavramına iten ise şu maddelerdir:

İslam Âleminin İçinde Bulunduğu Hâl

Müslümanların yüzyıllar boyunca içine bırakıldığı cehâlet karanlığı Âkif’i en çok endişelendiren meseledir. “Âkif şiirlerinde İslam âleminde gördüğü yeisi, tembelliği, azimsizliği, gayretsizliği bu dünyanın hastalıkları olarak teşhis etmiş ve çözüm yollarını anlatmıştır. Ona göre en büyük tehlike geleceği siyah bir gözlükle seyretmek, azmi bırakmak, miskinlik etmek, çalışmadan rızık beklemektir” (Metin, 2016, s. 1228). O, İslam âlemindeki düşkünlüğün, fakirliğin, cehâletin, yeisin İslam dininin özünden değil, bu dini anlayamamaktan, hakkıyla yaşamamaktan, hurafelere boğulmaktan ileri geldiğine inanmaktadır. Çare ise İslam’a sıkı sıkıya bağlanmaktır:

Demek İslam’ın ancak namı kalmış Müslümanlarda,
Bu yüzdenmiş demek hüsrân-ı milli son zamanlarda.
Eğer çiğnenmek isterseler seylab-ı eyyama;
Rücu etsinler artık Müslümanlar Sadr-ı İslam’a.
O devrin yâdı nuranuru bi payan şehamettir
Mefahir onların tarihidir, ümmet o ümmettir (Ersoy, 2019, s. 276).

Âkif bir şark çocuğu olduğu için şarkın durumuna herkesten fazla üzölmüştür. Âkif’in eserlerinde İslam âlemi şark kavramı ile anlatılmıştır. Ona göre şark bütün bir İslam dünyasıdır, Müslüman ölkelerdir. Âkif’e göre: “Şark, salt bir coğrafyanın adı değildir. Kâinatın özü olan insanın varlığının, bütün dünyayı aydınlattığı sonsuz idrak ve kavrayışın adıdır. Mütevazı duruşu ve derinden bakışının maverasında ‘İnsanlığa anıtlar yükselten’ nihayetsiz bir derinlik vardır” (Erbay, 2011, s. 72).

Bana siz âlem-i İslam’ı sorun söyleyeyim;
Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim,
Şark’ı Aksa’dan alın, Mağrib-i Aksaya kadar,
Müslüman yurdunu baştanbaşa kaç devrim var (Ersoy, 2019, s. 145).

“Uyan” şiirinde miskin bir insana benzettiği şarkı uyarır.

Ey koca Şark ebedi meskenet!

Sen de kımıldanmaya bir niyyet et.

Korkuyorum Garbın elinden yarım

Kalmayacak çekmediğin mel’anet.

Ne gördün Şark’ı çok gezdin? diyorlar.

Gördüğüm: Yer yer

Harab iller, serilmiş hanümanlar, başsız ümmetler;

Yıkılmış köprüler, çökmüş kanallar, yolcusuz yollar;

Buruşmuş çehreler, tersiz alınlar, işlemez kollar;

Bükülmüş beller, incelmüş boyunlar, kaynamaz kanlar,

Düşmez başlar, aldırılmaz yürekler, paslı vicdanlar” (Ersoy, 2019, s. 265).

İslam âleminde huzurun bulunmadığını şu şekilde anlatır:

“Bileydim ey koca şark... Ey cihan-ı duradur

Senin nerendeki evladının nasibi huzur (Ersoy, 2019, s. 280).

Ona göre Şark, İslam dünyası iken Garp da Hristiyan dünyasıdır. “Akif ‘insan denen ‘meçhul’ün ve özellikle de son üç asırdır Şark insanının içine yuvarlandığı çıkmazın peşindedir” (Erbay, 2011, s. 49).

Ülkenin İçinde Bulunduğu Şartlar

Âkif imanlı bir Türk ve candan bir vatanseverdir. Toplumdaki derin acıları duymuş ve duyurmuştu. Hayatta olduğu müddetçe inandığı mukaddes değerler için mücadele eden bir toplum adamıdır. Hiçbir yürek millete ait meseleler karşısında onunki kadar dağlanmamıştır. “Bursa’da Yunanlıların vatandaşlarımıza yaptıkları hakaretlere, mülevves çizmeler altında çığneden mabetlerimizin hâline için için yanıyor, cidden müteallim oluyordu. Mehmet Âkif’i yazarken ağlar bir vaziyette hem de bol bol gözyaşı dökerek derin derin hıçkırarak ağlar bir hâlde çok gördüm” (Ersoy, 2017, s. 72).

Ülke İnsanın Maneviyatı ve Din Anlayışı

Eserlerinde Birinci Dünya Savaşı yıllarının yol açtığı yıkımları, tükenmişlikleri, ümitsizlikleri anlatır; ataletin perişan ettiği Anadolu insanını hüznle tasvir eden bir şair olmuştur. Bir vaazında: “Analarımız, babalarımız, hocalarımız, siyasetçilerimiz, edebiyatçılarımız, şairlerimiz, yazarlarımız millete ümit ve çalışma isteği değil ümitsizlik aşıladılar. Ben büyüklerimden –Biz yaşayamayız, Avrupa ilerledi. Siz çok kötü günler göreceksiniz sözlerinden başka bir şey duymadım” (Oba, vd., 2014, s. 569).

Ülke İnsanın Sıhhat ve Beden Cihetiyle Zayıf Olması

Kendi çocuklarının hem beden gelişimi hem zekâ gelişimi ile yakından ilgilenen Âkif, Çağdaşı insanların sıksa, çelimsiz, zayıf olmalarına içerlemiştir. “Mehmet Âkif’e taassup isnat edenler olmuştur. Hâlbuki o hiçbir zaman ne mürteci ne de softa fikirli idi. Onun yalnız başka şekilde tezahür eden taassupları kendine has görüşleri vardı. Sıhhaten ve bedenen inkıraz etmekte olan nesil onu çileden çıkarıyor. Birçok cehâletlerin, suiistimallerin rol oynadığı bu inkıraza ne kadar üzülyordu” (Ersoy, 2017, s. 76). Batılı insanlarla toplumunun insanlarını beden ve sıhhat olarak kıyaslayan şair aradaki farka çok içerlemiştir.

Özgürlük Ortamının Olmaması / İstibdat

Varlığının son bulma ihtimali gittikçe artan Osmanlı Devleti'ni ayakta tutabilmek için II. Abdülhamit tarafından kurulan hafiyeler (gizli haber alma) teşkilatı belki de gerekliydi. Fakat bu örgütün aydınlar üzerindeki baskısı ve basına uyguladığı sansür yüzünden aydınlar düşüncelerini rahatça söyleyememişler, yayın yapamamışlar, hatta takibata uğramışlardır. Hâliyle Âkif de devrin yönetimine muhalif olmuştur.

Âkif, istibdadı ve yarattığı baskıyı, zulmü Meşrutiyet'in ilanı sonrasında 1909'da yazdığı "İstibdâd" şiirinde anlatır ve II. Abdülhamit'i eleştirir.⁵ Abdülhamit'in iktidardan düşürülüşünden sonra da "Hürriyet"⁶ şiirini yazar.

Gelen gideni aratır olunca bazı aydınlar eskiye rahmet okumuştur ama Âkif böyle bir şeye tenezzül etmemiş, yenileri de uyarmıştır: "İttihatçıların uygulamalarını görünce, Abdülhamit devri bundan daha iyi diyenler olmuştur. Ancak Âkif, bu dönüşü asla yapmaz. Onun tek istediği hürriyettir, adalettir. Bunların gerçekleştiğini göremeyince, hürriyet, eşitlik, adalet sloganlarıyla işbaşına gelenleri de tenkit edecektir" (Karaer, 2011, s. 142).

"Âtiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak..." Şiirinde Varlık Yokluk Mülâhazaları

Âkif, her ne kadar divan edebiyatı kültürüyle yoğrulmuş ve bu edebiyatın türleriyle eser vermiş olsa da bu edebiyatın nazım şekli olan mesneviyi gelenekteki gibi kullanmamıştır. Beyitler arası konu bütünlüğünü sağlamış kendi üslubunu ortaya koymuştur. Konu bütünlüğüne sahip yirmi bir beyitten oluşan, beyitleri kendi içinde kafiyeli bu şiirde, milletin içinde bulunduğu "yeis"i anlatmıştır. Bu durum için: "Ey oğullarım! Gidin Yusuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez" (Yusuf, 12/87/DKM, 245) ayetini esas almış, aslında şiirle bu ayeti tefsir etmiştir. Şiirinde, geçmişle günümüzü kıyaslamış, anı anlatmış, gelecekte neler olacağını bildirmiştir.

İncelenen bu şiirde önce beyitlerdeki varlık / yokluk alanı tespit edilecek, daha sonra şairin bu alanı nasıl oluşturduğu hangi sanatlara başvurduğu, nasıl bir yol izlediği anlatılacak. En sonda ise varlık / yokluk alanları karşılaştırılarak şiir, şair, toplum hakkında çıkarımlarda bulunacak.

Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak...

Alçak bir ölüm varsa, emînim, budur ancak.

Var olanlar: Âtiyi karanlık görmek, azmi bırakmak, alçak bir ölüm. Madalyonun arka yüzünde yok olan şeyler: geleceği aydınlık görmek ve azmi bırakmamak yani çalışmaktır. Âtiyi karanlık görmek ve azmi bırakmak alt dizelerde "alçak bir ölüm" ile nitelenerek "bu" zamiri ile temsil ediliyor. Yeisin sonucu alçak bir ölümdür. Şiirin kapısı olan bu beyit, daha sonra anlatılacakların habercisi niteliğindedir.

Dünyâda inanmam, hani görsem de gözümle.

İmânı olan kimse gebermez bu ölümle

Var olanlar: imanı olan kimse, (alçak bir) ölüm. Âkif, konuşma dilini kullanıyor. Beyte karşıtlık anlamı katan "hani" (Nerede o kimse?) edatının seçilmesi ve bunun şiirde üç kez

⁵ Bk. Ersoy 2019, s. 73-74

⁶ Bk. Ersoy 2019, s. 80

kullanılması bir söylem belirleyici olarak sıradan insanın muhatap kabul edildiğini gösteriyor. “Âkifin şiirlerinde, sosyal statü ve makam gözetilmeksizin, bir cemiyeti meydana getiren her türlü ferdin, bulunduğu konum ve seviyede tespit edilerek anlatıldığını görmek mümkündür” (Erbay, 2011, s. 52).

Muhatap sıradan insanda var olan iki şey: Âtiyi karanlık görmek ve azmi bırakmak. Ancak iman söz konusu ise bu iki kavramın “yok” olması gerekiyor. Çünkü iman sahibi böyle bir alçak ölümü hak etmez, imanlı gitmek isteyen biri yeise düşmez.

Bu beyit tamamen tezat üzerine kurulmuş: İlk dizede “Dünyâda inanmam” ile “hani görsem de gözümle”, ikinci dizede “İmanı olan kimse” ile “alçak ölümle gebermek”. Bir sonraki beyitte de tezat devam edecektir. Şair şiirinde ana unsur olarak kurguladığı “varlık / yokluk” tezatını diğer tezatlarla kuvvetlendiriyor.

Yüklem olarak “ölmek” yerine kötü bir anlam çağrıştıran “gebermek” özellikle seçilmiştir. Türkçede ölmek fiilini karşılayan pek çok eylem mevcuttur ama hiçbir dilde yüzde yüz eş anlamlılık olmadığı için bu kelimeler arasında çok belirgin nüanslar mevcuttur. “Gebermek” insan için kullanılmaz ancak tiksinti duyulan, nefret edilenler için kullanılabilir. Burada Akif’in tiksinti duyduğu insan tipi ile karşı karşıyayız.

Ey dipdiri meyyit, İki el bir baş içindir.
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!

Var olanlar: dipdiri meyyit; iki el, bir baş. Bir insanın “dipdiri meyyit” olması maddeten canlı, manen ölü olmasıdır. “Ölüm”, “gebermek” olumsuz varlık alanlarına “meyyit” ekleniyor. Ama dipdiri meyyit. Var olan iki el ve bir baştır. Ama ne eller hareket hâlinindedir ne de baş düşünülmektedir. Her iki uzuv da çalışmamaktadır. Üstelik bu uzuvlara sahip, insanın ta kendisidir.

Bu beyit de tamamen tezat üzerine kurulmuş: İlk dizede “dipdiri meyyit” ve “iki el”, “bir baş”; ikinci dizede “Davransana...” ve “Eller de senin, baş da senindir!” tezat oluşturuyor.

His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin.

Şair bu beyte kadar olumsuz “varlık” alanındaydı, artık doğrudan “yokluk” alanına giriyor. Yok olan şeyler: his, hareket, acı... Bu kadar yoklukta “leş kesilmek” de doğaldır⁷. Ancak leşte “his”, “hareket”, “acı” olmaz. Bu kavramlar insan olmanın, bunların olmayışı ise insan olmamanın bir gereğidir.

İkinci dize, muhatabın değişen vaziyetini, ne hâlden ne hâle girdiğini gözler önüne seriyor. Yahya Kemal, yıkılan insanlar ve devlet karşısında yeni bir doğuşun temellerini kuracak olan dünün ihtişamını terennüm etmeyi seçer (Bilgi, 2011, s. 409). Âkif’in Kemal’den farkı buradadır. O sadece dünle ilgilenmez, bugünle de ilgilenir.

“Ben” bizzat Âkif’in kendisi, düşünce dünyası, maneviyatıdır. “Sen” ise millettir. Bende olanlar ve olmayanlar ile sende yani millete olanlar ve olmayanlar çok farklıdır, hatta zıttır.

⁷ Bu ifadelerin benzerini nesir olarak da ifade etmiştir: “Ey Müslümanlar sizde ruhtan, histen eser yok mu? Ne zamana kadar bu zillete tahammül edeceksiniz? Lanet o zelilâne hayata ki, sahibini dünyada sefil, ahrette rezil eder” (Canım, Çalık, 2001, s. 34).

Kurtulmaya azmin niye bilmem ki süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa ümidin mi yüreksiz?

Var olanlar: süreksiz bir azim, yüreksiz bir millet, yüreksiz bir ümit. Kurtulmak için azim tamamen yok değildir ama süreksizdir. Milletın kendisi de ümidi de cesaretsizdir. Düzenli yanmayan bir lamba gibi bir gidip bir gelmektedir. Şair ümidini bütün bütün yitirmemiştir. “Ben / sen” tezadını kullanmaya devam ediyor.

Âtiyi karanlık görüvermekle apıştın!
Esbâbı elinden atarak ye’se yapıştın!

Var olan şeyler: Âtiyi karanlık gördüğü için apışan, sebepleri bir kenara bırakarak yeise sarılan bir muhatap. Bu duruma sebep: âtiyi karanlık görmektir. “görüvermekle” ifadesi ile milletin acele ettiği, bundan ötürü felç yaşadığı ve yeise sarıldığı anlatılıyor. Esbabı elinden atmak ve yeise yapışmak ile somutlaştırma yapılmış.

Karşında ziyâ yoksa, sağından ya solundan
Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.

Yok olan: ziyâ, tek bir ışık. Bu beyitte azme dikkat çekiliyor, gayretin önemi vurgulanıyor. “Buluver” ifadesi ile tezlik, “Tek bir ışık olsun” ile yetinme anlamı veriliyor. Toplum bir tane bile aydınlanma ışığına muhtaçtır. “Sağ-sol” ve “karşı” zıtlığı dikkat çekiyor. Karşı, “yokluk” alanını anlatırken “sağ-sol”, varlık alanını anlatıyor.

Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk!

Var olan: ellerin böğründe yatan şaşkın bir adam, yok olan: ziyâ. Bu beyit de zıtlık üzerine kurulmuş. İlk dizede “Âlemde ziyâ kalmasa”, ile “halk etmelisin, halk!”, ikinci dizede “Elleri böğründe yatan”, “şaşkın adam” ve “kalk!” karşıtlığı kullanılıyor. Elleri böğründe yatan yani tembel ve şaşkın olan insan tipi ile karşı karşıyayız.

Herkes gibi dünyâda henüz hakk-i hayâtın
Varken, hani herkes gibi azminde sebâtın?

Var olan şey: hayat hakkı, yok olan şey: azimde sebat. Milletın sadece şimdilik bir hayat hakkı vardır ama aynı milletin azimde sebatı yoktur. Tezat “herkes” ve “millet” üzerine kurulmuştur.

Ye’s öyle bataktır ki; düşersen boğulursun.
Ümîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!

Var olan: yeis, yok olan: ümit. Beyitte doğrudan ümit ve yeis karşıtlığı anlatılıyor. Yeisi bataklığa benzetererek tarif ediyor ve soyuttan somuta geçerek somutlama yapıyor. Bu durumda milletin gelecekteki hali gösteriliyor. Şair “ümîde sarıl sımsıkı” ile kendine özel bir ifade ortaya koyuyor.

Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me’yûs olan rûhunu, vicdânını bağlar.

Var olan: me’yusluk, yok olan: azim, ümit. Azim ve ümit ile yaşayanlarla ümitsiz yaşayanlar karşılaştırılıyor. Ümitsiz insanın ruhunu, vicdanını bağlaması bir somutlaştırma değildir.

Yaşayan herkes azim ve ümitle hep beraber yaşarken me'yûs olanlarda birliktelik olamayacağı kesindir.

Lânetleme bir ukde-i hâtır ki: çözülmöz...
En korkulu cânî gibi ye'sin yüzü gülmez!

Var olanlar: lanetleme, en korkulu canî, yeis. Ümitsiz insan hayattan herhangi bir şey beklemediğinden mutsuz olacak ve “lanetlemek” ile meşgul olacaktır. Böyle bir insan tipinin de akli bağlanacak, düşüncelerine ket vurulacaktır. Yüzle beraber kullanılan yeis bir başka somutlaştırma örneği oluşturuyor. Yüz de “En korkulu cânî”nin yüzü olarak somutlaştırılıyor.

Mâdem ki alçaklığı bir, ye's ile şirkin;
Mâdem ki ondan daha mel'un daha çirkin
Bir seyyie yoktur sana; ey unsur-i îman,
Nevmid olarak rahmet-i mev'ûd-u Hudâ'dan,
Hüsrâna rıza verme... Çalış... Azmi bırakma;
Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!

Var olanlar: yeis, şirk, seyyie, hüsrân, nevmid ruh hâli; yok olan: azim. Şirk (yaratıcıya ortak koşma), büyük ve Allah'ın affetmeyeceği günahlardandır. Şaire göre de yeis'in günahı ile şirkinki aynıdır. Bu durumda da iman sahibi bir millet için yeisten daha lanetli ve çirkin seyyie yoktur.

“Ümitsiz olmak”; hüsrana razı olmak, atalet kapı aralamaktır. Bugün ortaya konan atalet, bugünkü nesillerden ziyade gelecek nesilleri etkileyecektir. Ebeveyn nezdinde en değerli varlık alanını oluşturan çocuklar için çalışmak gerekmektedir. Bir ebeveyn kendisinden vazgeçmişse bile ancak evlatları için tekrar ayağa kalkabilir, azme sarılabilir, harekete geçebilir. “Yer çalışsın gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur. / Bunların hakkında bir bahanen var mı? Dur” (Ersoy, 2019, s. 26).

Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş...
Sesler de: Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş!

Var olanlar: tünek şeklinde evler, bir sürü baykuş, “Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş” sesleri. Tünektekiler yani baykuşlar⁸; uyur, dinlenir, ses çıkarır, tüner başka bir iş yapmaz. Akif'in baykuşa benzettiği insanlar bu özelliklerinin yanında her biri kendi başına hareket eden, ortak bir ses bile çıkaramayan, kendi başına buyruk hayvanları andırıyor. Bu varlıklar diğer insanların da ümidini, azmini kırmaktadır. Üstelik bunu yaptığının bile farkında değildir.

Lâkin, hani, milyonları örten şu yığından,
Tek kol da yapışsam demiyor bir tarafından!

Var olanlar: milyonları örten yığın, yok olan: tek kol. Üçüncü kez kullanılan “hani” ile bir zıtlık ortaya konuyor. Düşünür “nerede?” şeklinde bir soru soruyor aslında. Bir tarafta milyonları bulan ama yığından başka bir şey ifade etmeyen şuursuz topluluklar diğer tarafta bu kadar insandan bir insan bile değil sadece tek bir kolun çıkmayışı. Bu da kemiyetin aslında bir hiç olduğu önemli olanın keyfiyet olduğu gerçeğini ortaya koyuyor. Tek kol ve milyonları örten yığın, zıtlık değerler dizisini gösteriyor.

⁸ Türkçe Sözlük (2011, s. 287) “baykuş gibi: uğursuzluk getirdiğine inanılan (kimse).”

Âkif “meyyit, leş, yüreksiz” gibi sözcüklerin yanına “yığın” sözcüğünü ekleyerek paradigmayı tamamlıyor. Şair buraya kadar milletin görüntüsünü tasvir etti. Toplum atalet içinde, azimden uzak, baykuşluk yapan, apışan, yeise düşen, hatta leş kesilen bir topluluktu. Bütün bunların sonucu da alttaki beyit olacaktır.

Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.

Var olan: sahipsiz memleket. Manzum anlatı diyebileceğimiz bu yapıda üst beyit sebep bu beyit sonuç olmuştur: “Milyonları örten yığından” “tek bir kol” çıkmamıştır. Neticede memleket sahipsiz kalmıştır. Böyle bir memleket Allah’ın fizik kanunları gereği batacaktır. Bu akıbetten kurtuluşun, adeta kaderi değiştirmenin tek yolu bu vatana sahip çıkmaktır. Kaderi kaderle değiştirme motifi söz konusudur.

“Sen” öznesi ile her dönemdeki insanımız hedefleniyor ve bir ufuk gösteriliyor. Bu ufuk vatana sahip çıkma ufkudur. Vatana sahip çıkıldığı kadar vatan batmayacaktır. Vatana sahip olmak ve vatanın sahipsiz olması bir tezat olarak paradigmayı kuvvetlendiriyor.

Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...
Uğraş ki: telâfi edecek bunca zarar var!

Var olanlar: feryat eden insan, dar zaman, telafi edecek bunca zarar. Âkif seslendiği insanlardan gayret bekliyor çünkü kaybedecek zaman yok, telafi edilecek zarar çok. Kendine gel diyerek milletin sekizinci beyitteki şaşkınlıktan kurtulmasını istiyor. Çünkü bu hâl onun daimi hâli değil.

Feryâd ile kurtulması me’ mül ise haykır!
Yok, yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır.

Var olanlar: feryat, azimdeki zincirler. Önceki beyitlerde yokluk anlatan “yok” sözcüğü burada “yok yok” şeklinde müzikal bir ünlem olarak kullanılmış ve feryat etmekle azimdeki zincirlerin kırılmayacağını bildirmiştir. Soyut olan azimdeki somut zincirler bir somutlaştırma yapıyor.

İş bitti... Sebâtın sonu yoktur!” deme, yılma.
Ey millet-i merhûme, sakın ye’s se kapılma.

Var olanlar: merhum millet, yeis. “Yok” sözcüğü üstteki beyitte ünlem olarak kullanılmışken bu beyitte yüklem olarak kullanılmış. “Millet-i merhume” yeisinden ötürü maneviyatıyla, ruhuyla, ölmüş; bedeniyle yaşayan millet demektir⁹. Beden olarak “dipdiri” ama ruhen kötürüm bir millet ile karşı karşıyayız. İlk dizedeki ölüm ile buradaki “merhum” ifadesi birbirini tamamlıyor. Eğer yeise düşülürse “alçak bir ölüm” gerçekleşecektir.

Sonuç

Şiirde varlık / yokluk alanları aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır:

Var olanlar: Âtiyi karanlık görmek, azmi bırakmak, alçak bir ölüm, imanı olan kimse (ve gebermek), alçak bir ölüm, dipdiri meyyit, (işlemeyen) iki el, (düşünmeyen) bir baş,

⁹ Geçmişe duyduğu özlemi şu şekilde anlatır: “Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz! / Gelmişiz dünyaya milliyet nedir öğrenmişiz! Kapkaranlıkken bütün âfâki insâniyyetin, / Nûr olup fişkırımız tâ sînesinden zulmetin” (Ersoy, 2019, 191).

süreksiz bir azim, yüreksiz bir millet, yüreksiz bir ümit, âtiyi karanlık gördüğü için apışan millet, ellerin böğründe yatan şaşkın bir adam, (henüz) hayat hakkı, yeis, me'yusluk, lanetleme, en korkulu cani, yeis, yeis, şirk, seyyie, hüsrân, nevmid ruh hâli, tünek şeklinde evler, bir sürü baykuş, milyonları örten yığın, sahipsiz memleket, feryat eden insan, dar zaman, telafi edecek bunca zarar, feryat, azimdeki zincirler, merhum millet, yeis.

Var olan 32 adet kavramın hepsi olumsuzdur. Yeis (me'yus dâhil) 5 kez kullanılmıştır. Toplamda 36 kez kullanılan varlık alanı olumsuz / istenmeyen varlık alanıdır.

Yok olanlar: His, hareket, acı, ziya, tek bir ışık, ziya, (azimde) sebat, ümit, azim, ümit, azim, tek kol. Ziya (ışık dâhil) 3 kez, ümit 2 kez, azim 2 kez kullanılmıştır. Toplamda 13 kez kullanılmış bir yokluk alanı söz konusudur. Bu yokluk alanlarının hepsi de olumlu / istenilen / özlenen alanlardır.

Düşünür, altı kez “yok” üç kez “var” sözcüğünü kullanmıştır. “Yok”ların hepsi zaten olumsuzdur. En çok tekrarlanan “yok” sözcüğü olumlu varlık alanının olmadığını anlatmak için özellikle tercih edilmiştir. “Var” ile ifade edilenler de duyuşsal olumsuzluk ifade eden “alçak bir ölüm ve telâfi edecek bunca zarar” kullanımlarıdır. Bir başka “var” ile ifade edilen hayat hakkı ise her an kaybedilmekle karşı karşıya olunan bir hakttır. Bu iki kavramla “yokluk” hissettirilmiş ve bir müzikalite de sağlanmıştır.

Klasik Türk edebiyatında varlık alanı olumlu, yokluk alanı olumsuzken bu şiirde her iki alan da olumsuzdur. Akif, şekil olarak eskiyi kullansa bile on dokuzuncu yüzyıldaki İslâm âleminin, Türk toplumunun içinde bulunduğu zorlu şartlarından ötürü içerik olarak topluma eğilmiş ve şiiri araç olarak kullanmıştır.

Âkif benzerliklerden ziyade zıtlıklar üzerinde şiirini kurmuştur. “Varlık / yokluk” karşıtlığı yanında şu tezatlar da “varlık / yokluk” kavram dünyasının daha iyi anlaşılmasına hizmet etmiştir: İmanı olan kimse / alçak ölümle gebermek, dünyada inanmam / hani görsem de gözümle, dipdiri meyyit / iki el, bir baş; davransana... / Eller de senin, baş da senindir!, Ben / sen, Ben / sen, sağ-sol / karşı, âlemde ziyâ kalmasa / halk etmelisin, halk!, Elleri böğründe yatan, şaşkın adam / kalk!, Herkes (Batılı insanlar) / millet / azim ve ümit ile yaşayanlar / ümitsiz yaşayanlar, yığın / öz, sahipsiz olmak / sahip olmak.

Azmi bırakmak, esbabı elinden atmak, yeise yapışmak, rûhunu, vicdânını bağlamak, yeis öyle bir bataklıktır, ümide sarılmak, yeisin yüzü, azimdeki zincirler, yeise kapılmak somutlaştırmalarını yaparak yeisin daha iyi anlaşılmasını sağlamış, varlık / yokluk alanlarını daha belirgin hale getirmiştir.

Kaynaklar

- Alver, K. (2008). Mehmed Âkif şiirinin sosyo-politiği üzerine. *Karakter Abidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Âkif Özel Sayısı*, S. 133, İstanbul: Hece Yayınları.
- Bilgi, L. (2011). Yahya Kemal'in şiirlerinde varlık yokluk sorgulamaları. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı*, 9(2), 407-415.
- Birgül, M. F. (2012). Şeyh Galip'te metafizik buhran: varlık-yokluk ya da Adem'den Âdem'e varoluş. *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 1107-1116.
- Canım, R. ve Çalık, E. (2001). *Mehmet Âkif ve İstiklal Marşı*. Erzurum: Aktif Yayınevi.

- Cündioğlu, D. (2013). *Âkif'e dair*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2014). *Kur'an meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Erbay, E. (2011). *Mehmed Âkif insan ve medeniyet*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Ersoy, E. Â. (2017). *Babam Mehmet Âkif İstiklal Harbi hatıraları derleme – giriş*. (Haz. Yusuf Turan Günaydın). İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Ersoy, M. Â. (2019). *Safahat*. (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Gibb, E. J. W. (1999). *A. History of Ottoman poetry*. (Tercüme: Ali Çavuşoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları III-V.
- Güzel, A. (1991). Yunus Emre'nin eserlerinde din. *Diyanet Üç Aylık, Dinî, İlmî, Edebî Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı*. 27(1), 16-41.
- Kalkışım, M. (Haz.) (1994). *Şeyh Galip divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). *Şiir tahlilleri I Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaer, N. (2011). Mehmet Âkif ve sultan II. Abdülhamit. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 137-144.
- Kasır, H. (1990). *Sabri Mehmet Şerif Divanı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Kısakürek, N. F. (1989). *Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu*", İstanbul: Büyük Doğu Yay.
- Kolcu, A. İ. (2002). *Türk Şiirinde Yokluk Fikri ve Âkif Paşa'nın Adem Kasidesi*", Ankara: Akçağ Yayınları
- Metin, B. B. (2016). Âtiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak... Üzerine Bir Söylem Çözümlemesi", *Teke (Uluslararası Türkçe Kültür Edebiyat Eğitim Dergisi)*, Sayı:5\3, Erzurum-Türkiye.
- Oba, E., Öztürk, D., Gürbüz, H. (2014). Millî Mücadele Döneminde Mehmet Âkif ve İslamcılık. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(12), 563-572.
- Tatçı, M. (hızl.) (1990). *Yunus Emre divanı tenkitli metin*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, M. (Haz.) (1998). *Yûnus Emre divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (Haz.) (2006). *Yunus Emre dîvânı*. İstanbul: Babıali Kültür Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yazıcı, G. (2009). Fuzûlî'de varlık yokluk çokluk: bin varmış bir yokmuş çok varmış hiç yokmuş. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(6), 456-463.
- Yavuz, H. (2001). Bir Felsefe Geleneğinin İnşası Üzerine. *E Dergisi*, 23.
- Yılmaz, M. K. (1991). Büyük İslâm şairi Yunus Emre. *Diyanet Üç Aylık, Dinî, İlmî, Edebî Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı*, 27(1), 13-48.

Extended Abstract

In the history of Turkish-Islamic thought, “human”, “universe”, “creative” issues have been emphasized since early times. The basis of these concepts was formed by thoughts about “being”. While Sufi Turkish literature has aimed directly at these subjects, they have also found a place for itself in other genres either directly or indirectly. These subjects have become the backbone of Turkish literature.

Undoubtedly, the concept of “non-existence” in Turkish literature has not found a place as much as the concept of “existence”. The idea of “non-existence” has been treated as a core in our literature for centuries, under different uses, until it was handled with an independent and new point of view in “Adem Kasidesi”. It is also certain that every poet who practices this concept has a unique understanding of “non-existence” or interprets “non-existence” in his own way.

Many poets such as Yunus Emre, Fuzûlî, Nev’î, Nef’î, Sabri, Şeyh Galip have sometimes considered the concept of “absence” in Turkish poetry, sometimes as a word and sometimes as a concept. Âkif Pasha, on the other hand, treated this concept with an independent and new point of view in his “Adem Kasidesi”.

Although the field of “being” is positive and the field of “absence” is negative in classical Turkish literature, both areas are negative in the poem “Âtiyi Karanlık Görerek Azmi Bırakmak...” The reason for this situation: The beginning of the twentieth century is the period when the state, which ruled over three continents and had a magnificent past, began to disappear. In other words, when Akif embarked on his publishing life, it was the most depressed period of his country, nation and the Islamic world.

Mehmet Âkif did not write his poem with aesthetic concerns. Although Mehmet Âkif was created with his talent as a poet and artist; He could not find the opportunity to develop these abilities because he preferred the troubles, excitement, joy and anger of his nation to his personal feelings and desires at all times and on the ground. Because the conditions and situations in which he lived made him forget himself, his family, his poetry and artistry.

The things that Mehmet Âkif does not have, that is, the things he lacks, are: Money, family, decline of friends, staying away from his poems and works, the condition of the Islamic world, conditions of the country, country man's spirituality and understanding of religion, country people's weakness in terms of health and body, absence of an environment of freedom/despotism.

Although Âkif was kneaded with the culture of divan literature and produced works with the types of this literature, he did not use the “mesnevi”, which is the form of poetry in this literature, as in the tradition. He provided the unity of the subject between the couplets and revealed his own style. In this poem, which consists of twenty-one couplets with the integrity of the subject, and the couplets rhyme within themselves, he described the “yeis” that the nation was in. For this situation: “O my sons! Go search for Yusuf and his brother. Do not despair of Allah’s mercy. Because no one other than the community of unbelievers despairs of Allah’s mercy” (Yusuf, 12/87/DKM, 245), and actually interpreted this verse with poetry. In his poetry, he compared the past with the present, described the moment, and reported what would happen in the future.

The thinker used the word “no” six times and “there is” three times. “None” is all negative anyway. The most repeated word “no” was especially preferred to describe the absence of a positive presence area. What is expressed with “there is” is the use of “a low death and so much damage to make up for” expressing affective negativity. The right to life, which is expressed with another “exists”, is a right that is faced with loss at any moment. With these two concepts, “absence” is felt and a musicality is provided.

Akif built his poetry on contrasts rather than similarities. In addition to the “existence/non-existence” opposition, the contrasts also serve to better understand the conceptual world of “existence / non-existence”.

In this examined poem, firstly, the area of existence/non-existence in the couplets was determined, then it was explained how the poet created this area, which arts he applied to, and what kind of path he followed. Finally, inferences about poetry, poet and society were made by comparing the fields of existence / non-existence.